

Fény derült a Plágium-botrányok eddig tisztázatlan okára?

Írta: **arsboni** - 2019. június 24.

*E cikk a **Bird & Bird** és az **Arsboni** által meghirdetett 2019. évi Cikkíró Pályázat keretében született.*

Szerző: **Szilvási Evelin**

Megvan a lehetséges magyarázat, amiért nem született még konzisztens szabályozás a zenei alkotások jogsértő másolásának szankcionálására!

Az utóbbi időkben egyre több magyar és nemzetközi zeneszerzőről lehet olvasni, hogy plágiumgyanúba keveredett. A tét sokszor nem kevesebb, mint 5 millió dollár, ezért is érdemes foglalkozni a vádak kiváltó okával, amely közel sem mindig a szándékos bitorlás cselekménykörébe tartozik.

1. Amikor szándékosan etikátlan módon történik a felhasználás:

Kanye West 2013-ban kirobbant plágium-ügye talán az egyik legismertebb eset Magyarországon, amelyben Presser Gábor és Adamis Anna művéből, a Gyöngyhajú lányból emelt át 85 másodpercet, és használta fel New Slaves -című dalában a Yeezus névvel kiadott albumán. A vitatott részlet egy szöveg nélküli hangszeres közjáték, amely egy az egyben a magyar sláger másolata. Négy évvel később az ügy peren kívüli megegyezéssel zárult, viszont egy olyan tudatos felhasználást tanúsító nyilatkozat hangzott el a világsztártól, amely állítása szerint a szerzők engedélyt adtak a mű felhasználására – tehát valóban szándékos másolás történt.

Nagyban körvonalazva az általános eljárás a kiadott zenemű jogdíjaiból befolyó összeget érinti, és jogalap nélküli gazdagodás címén vehetik vissza a mű értékének megfelelő hányadot, majd juttathatják el az eredeti szerzőhöz.

2. Ugyanakkor létezhet olyan, hogy a szerző nem tudatosan plagizál?

A választ 1989-ben kezdte el kutatni két ismert pszichológus tekintély, Brown és Murphy, majd koncepciózus megismételhető kísérleteikkel arra az eredményre jutottak, hogy a résztvevők öntudatlanul képesek mások ötletét sajátjukként feltüntetni és büntudat nélkül meg is védeni.

Az „öntudatlan plágium”, azaz a KRIPTOMNÉZIA egy 1934-es pszichológiai enciklopédia szerint: „olyan emlékezetállapot, amelyben az eredeti tapasztalatok öntudatlan indítékok

hatására elfelejtődtek, és ezáltal látszólag új kreációk jelennek meg, melyek nélkülözik az emlék tulajdonságait.”

Egy szemléletes példa a kriptomnéziára a kilencvenes évekből, amelyet Douwe Draaisma említ *A felejtés könyve* -című 2010-ben megjelent könyvének forrásamnéziával foglalkozó részében: Steve Vai mára Grammy-díjas gitáros, a Frank Zappa zenekaránál kezdte pályafutását, majd 1996-ban a Fire Garden elnevezésű új szólólemezen egy ismert dal részletét használta fel, Björn Ulvaeus: Bangkok című művéből utólagos hivatalos engedéllyel. A nem szándékos felhasználásra egy barátja figyelmeztette, akik közt a következő szóváltás hangzott el:

„- Hallottam, hogy átvettél egy részt a Chessből, Tim Rice musicaléből.

– Mire gondolsz? Én semmit sem vettem át!

– De igen, ez egy szám a Chessből, *Bangkok* a címe. (...)

– Hogyan történhetett ez meg velem?”

A rejtély gyorsan megoldódott, mikor a gitáros visszaemlékezett az albumnál felhasznált saját kéziratára, amit egyik turnéja alatt jegyzett le, David Lee Roth, a Van Halen énekese kérésére. Egy felvételt adott neki David, hogy kottázza le, mert az átállás – hangszerek átszerelése – alatti időben akarta vele eljátszatni. A kézirat eredete az évek során elhomályosult, majd később amikor a sok saját dokumentum közt megpillantotta Vai, kétségkívül a sajátjának tekintette.

Nem ritka eset viszont, mikor sem kézirat, sem egyéb dokumentum nem található a plagizáló szerző tulajdonában, hanem egyszerűen az agy elraktároz egy esztétikusan csengő dallam vagy ritmusképletet, majd idővel törli az emlék keletkezésével kapcsolatos élményeket, és csak a lényegre, az értékes műrészletre koncentrál. Az ismeretlenül, de komfortosan hangzó részek egy „szükséghelyzetkor” pedig – lehet ez egy új album írásának nyomása – előkerülnek az agy egyébként elzárt háttértárából.

Douve Draaisma találó magyarázata méltán érdemelne több figyelmet, miszerint a kriptomnézia, azaz a homályos emlékezet evolúciós túlélési taktikaként kellett, hogy beépüljön az ember tulajdonságai közé, hiszen egy vészhelyzet esetén

NEM AZ SZÁMÍT, HOGY KI MONDTA A CÉLRA VÉZETŐ MEGOLDÁST, HANEM HOGY „MI IS VOLT AZ PONTOSAN.”

Az említett esetben használt tényállás tehát így hangzik:

„azt állítja vagy arra utaló magatartást fejt ki, hogy az adott szellemi alkotás az ő produktuma, holott azt valójában más (mások) alkották meg.” (*BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: Büntetőjog. Különös Rész. HVG – Orac Kiadó, Budapest, 2009, 765.*)

3. Van megoldás

Vajon lesz valaha olyan kezdeményezés pszichológusok és jogászok közt, ahol a büntethetőség kérdéskörét tárgyalják át a fent említett memória-tulajdonságok elemzésével? Szükséges-e figyelembe venni agyunk csodálatos és rejtélyes működését egy ítélethozatalkor, és hol kellene meghúzni a határvonalat a jóhiszemű cselekedetek szankcionálása során?

Azonban a választ megtalálni közel sem ilyen egyszerű. Ahogy az lenni szokás, ha az ember nyújtja a kisujját, némelyeknek az egész karja is kellene, így a hivatkozás az „öntudatlan” másolásra rohamosan megnőne, majd szerzők tömkelege fogná bűnét a befolyásolhatatlan elme szépségeire. Ezért tarthatjuk helyesnek a hivatalos állásfoglalást az említett témában, amely teljes körű védeltséget biztosít az elsőként regisztrált alkotás szerzőjének.

Ezért a legfontosabb tisztázást kívánó probléma a jó- és rosszhiszemű elbirtoklások esetén a mai popdalok viszonylagos homogenitásából indul ki, ami előidézi az akár ténylegesen öntudatlan, egymástól független alkotásokat, hiszen manapság a könnyűzene alig pár akkordmenetet forgat ellentétben a klasszikusokkal. Fekete Gyula, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Akadémia zeneszerzés tanszékének vezetője és világszinten elismert zenei szaktekintély a következőket nyilatkozta egy plágium-ügy kapcsán:

„A KÉT DAL HANGNEME, TEMPÓJA, HANGSZERELÉSE, HARMÓNIASTRUKTÚRÁJA, JELLEMZŐ BASSZUSMENETE, DALLAMKEZELÉSE MEGEGYEZŐ, UGYANAZ.”

Ez a tárgyilagos, akár jogi vonatkozást is érdemlő meghatározás felveti a kérdést, hogy helyet érdemelne-e a szerzői jog keretein belül az érintettek behatóbb kikérdezése.

Amennyiben a jogi szférán belül nyílna lehetőség nem csak az agyi struktúrák megismerésére, hanem a zeneszerzőkkel való közös munkára, a plágium, mint hiányzó tényállás is hamarabb meghatározásra kerülhetne megoldást találva a kérdés megválaszolásának akadályaira. Akár magyarországi viszonylatokban is több tucat elismert szerző fogadná megtiszteltetésnek, ha munkássága nyomot hagyna a jogalkotókat támogató szakértői körökben, hiszen mindannyiunk érdeke az igazságtalannak tartott plágium-botrányok kielégítő tisztázása és a biztonságot nyújtó határok mielőbbi

lefektetése, amelyben a szabályokat olyan emberek segítségével hozzák, akik tudják, mikor nem lehet azt kényük-kedvük szerint kijátszani.

Források: